

הצניעות החיצונית והפנימית

רב יצחק הלוי פילבר

תוכן

- א. מן ה"מושכלות" אל ה"מפורסמות"
- ב. הצורך בדמיון טהור
- ג. צניעות פשוטה וצניעות משוכחת

הצניעות היא תכונה כללית של ענוותנות, שהאדם אינו מבליט את עצמו. היא מידת המתייחסת אל כל תחומי חייו של האדם, מכחוב "זהצנע לך עם אלוקיך"¹, או "ואת צנועים חכמה"². וכך דרשו על שאל, שהיה נחבא אל הכלים: "ומה צניעות היהתה בשאול? דכתיב את דבר המלוכה לא הגיד לו"³.

סוג אחד של צניעות הוא הסתרת חלקו הגוף, כמו אמרו: "אין קורין צנווע אלא למי שצנווע בבית היכיסא"⁴, וכן אמר על רות "דבר צניעות ראה בה, עומדת מעומד נופלת מישב"⁵, ופירש רש"י "נופلت". לocketת מישב ואינה שווה ליטלן משום צניעות". ומפני זה אמרו שהיינו לומדים צניעות מהתול⁶ ופירש רש"י "שאינו מטיל רעי בפניהם, ומכסה צואתו". הסוג הראשון של הצניעות של איזה בלטת האדם את עצמו היה באדם עוד קודם חטאו, כמו שדרשו על חוה "בראה מן הצלע, מקום צנווע, כדי שתהייה צנואה יושבת בבית"⁷. מה שאינךן הצניעות של הסתרת אברי הגוף, היא תוצאה של חטא אדם הראשון. לפניו החטא כתוב "ויהיו שניהם ערומים

- .1. מיכה ו.ח.
- .2. משליליא.ב.
- .3. מגילה יג ע"ב.
- .4. ברכות סב ע"א.
- .5. שבת קיג ע"ב.
- .6. ערובין ק ע"ב.
- .7. תנומא וישב.ו.

האדם ואשתו ולא יתבוששו⁸ ורוק אחרי אכילתם מען הדעת: "ותפקחנה עני שניהם וידעו כי ערומים הם, ויתפרו עלי תאה ויעשו להם חגורות"⁹.

A. מון ה"מושכלות" אל ה"מפורסמות"

בספרו מורה-נבו¹⁰ מביא הרמב"ם קושיא שהקשה לו איש חכם: מפשוטו של הכתוב נראה שAdam הראשון בראשתו, קודם חטאו, היה כשאר בעלי החיים ללא שלל ומחשבה, שאיןם יודעים להבדיל בין טוב ובין רע, ורק בעקבות החטא זכה Adam לשלוותו, לכוח ההבחנה שהוא הנכבר מכל העניינים המצוים באדם. ואיך העונש על חטאו היה דוקא מתחת לו את השלמות השכלית? הרמב"ם דוחה את הנחה היסוד של אותו המקשה ואומר: שאת השכל, שהוא שלמותו הסופית של האדם, כבר השפיע ה' לאדם עוד לפני החטא, ועל השכל נאמר שהוא בצלם אלקים ובדמותו, ובגלו דיבר אותו וזכה אותו, כמו שנאמר "ויצרו אלקים את האדם", כי הציווי לא היה לבהמות ולא למי שאין לו שלל, כי בשכל יבדיל בין האמת והשקר, והשכל הזה היה לאדם גם קודם החטא. ומה שנתהדר באדם לאחר החטא היה ידיעת הטוב והרע, שהוא בתחום ה"מפורסמות" (יזיעות שמקורן במוסכמות סובייקטיביות של בני האדם) ולזה אין כל קשר לשכל האדם שהוא מבחן בין האמת והשקר (שהן ידיעות אובייקטיביות) שעליהן אין אומרים השמים כדוריים – טוב, והארץ שטוחה – רע, אלא אומרים על הנכון אמת ועל השווא שקר, ואילו הטוב והרע הם בתחום המגונה והגנות.

כוונת הרמב"ם היא, שקורם החטא היה עיסוקו של Adam הראשון רק במושכלות ובهم היהת שלמותו ותמיותו, ואילו לכל דברי הגנאי הבאים מצד המוסכמות לא הייתה לאדם כל שיוכות, עד שאפילו היותר מפורסם במידות לגנאי והוא גiley העיטה לא היה זה רע בעיניו ולא הרגיש את גנותו". ורק לאחר החטא נתה האדם מן המושכלות אל תאות הדמיונות ותענוגות החושים הגוףניים, שהם בתחום הטוב והרע ולא האמת והשקר, כמו שתכתב: "וכי תאווה הוא לעיניים", ועל חטאו זה ענש האדם, שנשללה ממנו אותה השגה שכלית עלינה ותמיימה שהיתה בו קודם החטא. ובמאיר הרמב"ם ראה למחרך זה מהתבוננות בלשון הכתוב: "ותפקחנה עני שניהם וידעו כי ערומים הם" ולא אמר: "ויראו כי ערומים", כי את אשר ראה אדם בתחילת הוו הוא אשר ראה לבסוף, ולא היה שם קודם ערפל נגד הראות שהתחבה, אלא נתחדשה בו תכמה אחרת, שבה הוא עשה וגייש לדברי גנות שקדום לכך לא

היתה להם עבورو כל ממשמעות. לפי דברי הרמב"ם, הצורך לצניעות אחרי חטא אדם הראשון היה תוצאה מהיחלשותו השכלית וירידתו הרוחנית של האדם.

ב. הצורך בדמיון טהור

את הצורך לצניעות שבא כתוצאה מירידתו הרוחנית-שכלית של האדם, מוצאים אנו גם בפירושו של הראי"ה קווק על דברי הגمرا במסכת שבת:

מעשה באדם אחד שנשא אישת גידמת ולא הכיר בה עד יום מותה. אמר רב: בא וראה כמה צנעה אישת זו שלא הכיר בה בעליה, אמר לו רב חייא: זו דרכה בגין, אלא כמה צנעה אדם זה שלא הכיר באישתו.¹¹

ומבאר הרב קווק¹² כי עניין הצניעות הקשור לעולמו הפנימי של האדם, שככל שעולמו הפנימי של האדם יהיה מלא יותר במחשבות ועריכים של הود ותפארת, יהיה לו זה השפעה על השכלתו והתנהגותו המוסרית של האדם, מפני שהם פועל יוצא מהתכנים והציורים הממלאים אותו. מפני שהעושר הרוחני מרוםם את דמיונו של האדם, וכיון שהקיסם קשור בין דמיונו של האדם לכוח השכלתי שלו, מביאה רוממות הדמיון להרחבת הבסיס השכלתי, והרחבה זו משפיעה לבסוף על עולמו המוסרי של האדם, וכן הדבר גם להפק, ככל שארם ימלא את עולמו הפנימי בציורי כיוור, במושגים המצעריים ופוגעים את הטעם הטעני של הנפש היפה שעשאה האלקים ישרה, במעשהיו זה מחליש האדם את כוח דמיונו הגורם לעיוות כוחו השכלתי, מה ש מביא לבסוף לטריטוריה הכרתו המוסרית והשכלית.

"הדור נהא זיו העולם", על נינו ושבחו של העולם אמרו במדרש:

בשעה שברא הקב"ה את adam הראשון נטלו והחיזרו על כל אילני גן-עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הם, וכל מה שברואתי בשביילך בראשית, תן דעתך שלא תקלקל ותחירב את עולמי.¹³

ואם העולם שאנו חיים בו הוא כה נאה ויפה שאין בו כיורו ודופי, מדוע אין האדם המצויר רואה בכיריה לא רק את הנאה והיפה, אלא גם גנאי וכיור? הסיבה לכך היא מוגבלותו של האדם, שאינו יכול להקייף ולכלול בראייתו ובמחשבתו תמונה שלמה של כל המצויר, את כל מעשה אלקים מראש ועד סוף. שאליו היה לו ראייה כולה, כי אז כל דבר הנמצא במציאות היה מתקיים אצלם במציבו הרاوي והנאות לו, כשהcalcul אומר כבוד וחן. אבל מאחר שהאדם רואה בעיניו רק חלק דל

⁸. בראשית ב כה.

⁹. שם ג.ג.

ולחסוך כל דבר שבגופה שחשיפתו עלולה להעיק ולהפריע לעין הרואה ולפגוע בחושו המוסרי של האדם. ואילו צניעותו של האיש היא עיקר מופנה מטה, היא דורשת ממנו לצמצם את הראייה, שלא להפנות את מבט העין אלא רק (לפי מדרת התפארה) לדברים שהגלו ראיו להם. והנה נחלקו כאן רבוי ורבי חייא, צניעותו של מי יש לשבח יותר? ובibi שיבח את צניעות האישה במה שהסתירה את גופה עד שבעללה לא הבחן במום אישתו, ואילו רבוי חייא משבח את האיש על שצמצם והפניהם מבט העין, עד שלא הבחן בכיוורו של המום. את ההבדל הזה מעמיק הראייה בבייארו ומציגן שישנם שני סוגים צניעות: צניעות פשוטה והצניעות המשובחת. הצניעות פשוטה היא זו המרתקה ומסתירה את תופעות הכיעור, אבל רפיון היכיור עצמו, אלא מניע אישי, כדי להשיג בה איזה מטרה פרטית. לא מפני היכיור עצמו, עד אף שאינה בתכלית המעללה והוא גם במצב הנחות, מפני שהעלמת העין רפיון בנפש, אף-על-פי-כן היא טובה ונאה גם במצב הנחות, מפני שהעלמת המום או הידיעה מן היכיור או המום, מצליחה לפעמים את האדם מן הפסד שראית המום או הידיעה על הימצאותו, היו עלילות לגרום. אבל עם כל התועלות שיש בסוג זה של צניעות, חסר בה העומק של צניעות. הצניעות פשוטה מפני שהיא חיצונית ותכליתה להשגת מטרה, אין היא קבועה בטבע האדם, היא לא תוכל להחזיק מעמד לאורן להשגת מטרה, וזה הסיבה שרבי כה הטעיל מצניעותה של האישה הגิดמת שכיסתה את ימים, מפני שהרגיל לא היה יכול להחויק מעמד כל ימי בעלה, ועל כך הטעיל מומה, שלפי הרגיל לא הייתה יכולה בהכיר בה בעלה" וכונתו איך האישה זו רבי ואמר: "כמה צנעה אישة זו שלא הביר בה בעלה" וכונתו איך האישה זו התמידה בצדקה עד יום מותו של בעלה.

ועל דברי רבוי אלו אומר רבוי חייא: "זו דרכה בך", וכונתו שאין להטעיל מצניעותה של האישה, מפני שהיא לה עניין פרטני בהתמדת הצדקהות כדי שבעללה לא יוכל בה. ואם יש להטעיל זה מצניעותו של האיש, כי צניעותו הייתה הצדקה המשובחת, שהיא נטועה באמם לא לשם השגת תועלת אישית, אלא מצד מידת החן וההוו, וכי שהגיע למעלת צניעות כזו הוא מתחילה להתרחק מן היכיור והדומה זמני, כל עוד האנושות תהיה במצבה הנחות והחדר. אבל ככל היכיסוי של הצדקהות הוא מפניהם קוצר ראות האדם, נראה הוא בצוරה מכוערת. ועל כן היכיסוי של הצדקהות הוא מפניהם קיף ומשוכל יותר, מה שירום אותו מהבינות המצוייה כוים ואו יתרה מכך מהתכוון השליליות שהמראות והמכוערות משפיעות על נפש האדם, כי הצדקהות הנכונה על החיים היא מגמתה של מידת הצדקהות.

וקlein מכלל המציאות, ובראיה החקלאית זו רואה הוא טוב עם רע, תפארת וגם כינור, שהם תוצאת הראייה החומרית של עין הבשר, אשר קולעת עם הציריים של הגוף והתפארת גם ציריים ובאים המעוררים זועה וגועל נשף.

ראיתו החקלאית והמקוטעת של האדם היא תוצאה של הצטום הרותני והדלות השכלית, על כן חתרופה לכך היא לככלל את הנפש, גם המרגשת וגם המשכלה, במזון הנאות לה, כדי לחזקה ולהרחיב את גבולות הטוב והאושר שלה. דבר זה דרש מהאדם לנחות בזיהירות ולשים לב שעיניו תראינה רק את החלקים העשויים להשפיע עליו השפעה של הود והדר, ולסלק מנגד עיניו את הציריים השפלים ופחותי הערך המעוררים יציריים אפילו בפנימיות האדם ובכך מקטנים את נפשו. והחריג הזה שלא לראות דברים שליליים אלא רק דברים חיוביים, היפוך לטבע קבוע באדם, עד שעין האדם תפנה באופן טבעי רק אל ההוד וההדר, ותתרחק מהיכיור והדומה לו. והריפוי הזה של ההשתכלות רק בחזוב ובנאה צריך לכלול לא רק את המראות החיצוניים, אלא גם בדברים הפנימיים של מחשבות וערכיים, לראות רק דברים חיוביים ונאים המורגשים בריגוש והמושערים בשכל, שם בהם, ככל שהאדם יקיף ויכול יותר יותר, כך יזכה להכיר שבאמת אין מציאות של כיעור מצד עצמה. כי מה שנראים לאדם חלקי כיעור המעיבים את אור הנפש, זה מפני שהשגת האדם היא קטועה וחלקית. על כן הצדקהות שמסתירה מהאדם את היכיור והמוגנה היא משתמשת באמצעות אמצעי לשחרר את האדם מן היכיור, בהיותה מסיעת לאדם לקלות רק את היפה והנאה, ומונעת ממנו לראות את התהוו והכיעור. ואנו, בהתעלמותו הרותנית הוא מגלח שמה שנראה בנסיבות מכוער ומגואל, איינו אמתי, אלא טענות אופטיות הנובעת מנקודת ה视界 הראות ומאי יכולתו של האדם להקיף הקפה מלאה את הצדקהות שבה הוא חי. ולומדים אנו מזה כי המכוסה איינו ראוי להיות נעדר אלא רק מכוסה, מפני שהדבר שעל עצמו איינו מכוער מצד עצמו אלא רק מפני קוצר ראות האדם, נראה הוא בצוורה מכוערת. ועל כן היכיסוי של הצדקהות הוא זמני, כל עוד האנושות תהיה במצבה הנחות והחדר. אבל דזוקה הצדקהות הזמנית הוא שتسوي לאנושות לבוא לבסוף אל המטרה הדרושה, تحت למץ' ולבתבון מקטן מכך ועוד יותר, מה שירום אותו מהבינות המצוייה כוים ואו יתרה מכך מכך מהתכוון הצדקהות המוגנות והמכוערות משפיעות על נפש האדם, כי הצדקהות הנכונה על החיים היא מגמתה של מידת הצדקהות.

ג. צניעות פשוטה וצניעות משובחת

הצדקהות בכללה כוללת את המין האנושי כולם, גם את האיש וגם את האישה, וכל הצדקהות ראויות להיות בשנייהם. ועם זאת יש הבדל בין צניעותה של האישה לבין צניעות של האיש. אוישותה של האישה היא ריצקבה ממנה בלטו חוץ לבריה

סביר שקיימות שתי דרכים להתגבר על ההשפעה השילית של המראות הנראים מוגנים ומכוורים. האחת, על ידי הסתרות שהיא הצניעות החיצונית, והשנייה על ידי התעלותו של האדם לגובה כזה שם שם אין רואים כיור כלל, וגם הנראה מכוער ומוגנה הוא באמת בכלל מעשה ה' שהכל ברא לטובה, ומפני עליון לא יצא הרעה, והיא הצניעות הפנימית שהאנושות חשוב אליה כאשר ישוב העולם למצו שקדם חטא אדם הראשון.